

Grzegorz Malinowski

Sprawozdanie z konferencji "Philosophy, Phenomenology, Sciences"

Studia Philosophiae Christianae 45/1, 302-307

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

karskiej, prof. Krzysztof Marczewski – Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji (Zamość), prof. Włodzimierz Galewicz (UJ), dr hab. Romuald Krajewski – Centrum Onkologii w Warszawie, prof. dr hab. med. Jacek Łuczak – Katedra i Klinika Medycyny Paliatywnej (Poznań), prof. Andrzej Szczeklik – II Katedra Chorób Wewnętrznych Collegium Medicum (UJ) oraz redaktor Tomasz Terlikowski.

GRZEGORZ MALINOWSKI

**SPRAWOZDANIE Z KONFERENCJI
PHILOSOPHY, PHENOMENOLOGY, SCIENCES
HUSSERL-ARCHIVES, LEUVEN 1–4 KWIETNIA 2009**

W dniach od 1 do 4 kwietnia 2009 roku w Archiwach Husserla w Leuven odbyła się konferencja *Philosophy, Phenomenology, Sciences* zorganizowana z okazji 150 rocznicy urodzin Edmunda Husserla. Zaproszono wielu wybitnych filozofów z całego świata. Referaty wiodące przedstawili: prof. Robert Sokolowski (Catholic University of America w Waszyngtonie), prof. Ernst Wolfgang Orth (Uniwersytet w Trewirze), prof. Rudolf Bernet (Husserl-Archives Leuven), prof. Marc Richir (L'Université Libre w Brukseli), prof. Klaus Held (Uniwersytet w Wuppertal), prof. John Drummond (Fordham University w Nowym Jorku). Oprócz tego podczas sesji w dwóch paralelnych grupach wystąpiło 19 referentów, spośród których należałoby wymienić Dana Zahavi (Uniwersytet w Kopenhadze), Urlicha Melle (Husserl-Archives Leuven) oraz Nicolasa de Warren (Wellesley College w USA).

Konferencja rozpoczęła się wieczorem 1 kwietnia wykładem inauguracyjnym pt. *Husserl on First Philosophy*, który wygłosił prof. Robert Sokolowski. Prelegent, nawiązując do tematu, zwrócił uwagę na związek fenomenologii Husserla z filozofią starożytną. Według niego, propozycją Husserla jest powrót do filozofii pierwszej – do bycia jako bycia, czyli do metafizyki. Jego fenomenologia w pewien sposób ma analogiczny cel, jak metafizyka – chce studiować poznanie jako poznanie, umysł jako umysł. Dlatego też jedna z prac Husserla nosi tytuł *Erste Philosophie*. Kolejnym podobień-

stwem do filozofii starożytnej jest analogia, jaka zachodzi między świadomością według Husserla, a heraklitejską rzeką. Ponadto, jak zauważył Leo Strauss, jeśli chodzi o poziom podnoszonej problematyki, to Husserl stawia w swojej filozofii kwestie platońskie. Oprócz tego profesor Sokolowski zwrócił uwagę na to, że fenomenologia jako filozofia pierwsza chce być apodyktyczna.

Następnego dnia profesor Ernst Wolfgang Orth w referacie *Die Kulturbedeutung der Intentionalität* zwrócił uwagę na kulturowe źródła intencjonalności. Stwierdził on, że jest ona ufundowana na kulturze, która sama jest rzeczywistością intencjonalną, co z kolei wpływa na intencjonalne konstytuowanie świadomości. W efekcie intencjonalność umożliwia człowiekowi manifestację siebie jako osoby. Świadomość jest intencjonalnie konstytuującą się, świat zaś jest intencjonalnie ukonstytuowany. W ten sposób, jak zauważył Husserl: „świat ludzi i zwierząt nie tylko zawiera tych ludzi i te zwierzęta, ale jest światem, który ma ich «twarz». Świat jest zhumanizowanym i zanimalizowanym światem, i pojawia się w każdym aktualnym świecie życia oraz doświadczenia, w każdej fazie historycznego świata naszego generatywnego związku jako takiego. Jest on światem kultury” (*Husserliana XXXIX*, s. 510).

Kolejnym ważnym wystąpieniem był referat Ulricha Melle *Husserls Beweis für den transzendentalen Idealismus*. Nawiązał w nim przede wszystkim do tomu XXXVI *Husserliana* zawierającego manuskrypty Husserla z lat 1908–21, w których znajdują się wspomniane „dowody” na idealizm transcendentálny. Wprowadzenie do redukcji transcendentálnej następuje na bazie problemu poznania transcendentnego bytu. Według Melle, to teoriopoznawczy wariant problemu umysł–ciało. Świadomość i byt materialny są tak różne pod względem swego rodzaju, że nie do pojęcia jest to, w jaki sposób mogą one być ze sobą powiązane. Analiza tekstów Husserla prowadzi do wniosku, że transcendentacja nie jest jedną z części świadomości, ale niejako wysyła ona do świadomości swojego zastępcę, który nie jest materialny, lecz ma sposób bytowania świadomości. Ta ostatnia jednak nie jest sferą zamkniętą w sobie, ale jest otwarta na przedmiot i jego jawienie się. Percepcja jest doświadczeniem transcendentnego bytu, procesem dokumentacji i ustanawiania prawa obowiązywania. Świat naturalnego doświadczenia i poprzez nie ugruntowanej wiedzy o świecie nie jest czysto subiektywnym

przejawem. Ma on bowiem podstawę, która nie jest z tego świata, ale pojawia się w tym świecie, przyjmując postać na sposób cielesny.

Dan Zahavi w swoim wystąpieniu podjął temat *Method or Methaphysics? Husserl's Transcendental Project*. Stanowiło ono polemikę z D. Moranem i D. W. Smithem, autorami ostatnio wydanych opracowań na temat fenomenologii. Dostrzegają oni w idealizmie Husserla ontologiczny prymat subiektywności. Według tych autorów, Husserl nie jest transcendentalnym idealistą, lecz idealistą absolutnym. Zgodnie z tym jego fenomenologia miałaby postulować, że istnieją jedynie transcendentalne monady. Konstytutywna relacja pomiędzy świadomością a przedmiotem miałaby cechy relacji metafizycznej. Zdaniem Zahaviego, takie spojrzenie na fenomenologię Husserla jest błędne, gdyż jego idealizm nie jest metafizyczny, ale metodologiczny. Ma on co prawda implikacje metafizyczne, ale nie znaczy to, że świadomość jest rodzajem metafizycznej rzeczywistości.

W trzecim dniu konferencji na temat fenomenologii snu według Husserla mówił Nicolas de Warren w referacie *The Merciful Arrangement: Consciousness and Sleep according to Husserl's Phenomenology*. Warunkiem snu jest bycie nieświadomym. Jednak należałoby mówić o pewniej formie samoświadomości. Albowiem sen jest doświadczeniem bycia sobą lub doświadczeniem czegoś. De Warren proponuje, aby sen i przytomność rozumieć na sposób metaforyczny. Podczas gdy Leibniz mówił o quasi-świadomości w czasie snu, Husserl rozumie sen jako modus świadomości, w którym człowiek manifestuje się jako subiektywność. Fenomen świadomości snu dobrze oddaje fakt koszmarów nocnych. Kiedy w czasie koszmaru budzę się, to znaczy, że to wyśnione „ego” mnie budzi. Koszmar możliwy jest tylko we śnie, bo kiedy nie śpimy, to uświadamiamy sobie, że tego czegoś po prostu nie ma. W czasie snu nie jesteśmy go świadomi, gdyż nie ma w nas świadomości stanu czuwania.

Najważniejszym wystąpieniem tego dnia był referat prof. Klausy Helda *Gott in Husserls Phänomenologie*. Na początku zwrócił on uwagę na to, że jeśli w ogóle można mówić o Bogu u Husserla, to jedynie w powiązaniu z zagadnieniem teleologii. Należy bowiem pamiętać o tym, że pojęciem centralnym jego fenomenologii jest świadomość wraz z jej intencjonalnością. Celem świadomości jest wypełnienie swoich intencji. Właśnie w tak rozumianej celowo-

ści świadomości kryje się, według Helda, kwestia Boga. Jak bowiem możliwe jest to, że świadomość w sposób trwały utrzymuje swoją aktywność teleologiczną? Świadomość musiałaby posiadać jakieś zaufanie w stosunku do tego, żeby wszystkie intencje miały szansę na swoje wypełnienie. Zakładać by to miało pewną wiarę. Miała-by ona bronić sensu istnienia naszej świadomości intencjonalnej, która stale znajduje się w drodze do wypełniania. Według Husserla, sens ten, który nazywa on absolutnym logosem naszego życia, może poprzez pewien namysł doprowadzić nas poprzez wysiłek na rzecz zgodności intencji z jej wypełnieniem do normy, na której bazuje całe nasze zachowanie etyczne (manuskrypt S 36 b zteczki E III 4 z 1936 r.). Takie ukierunkowanie procesów świadomości dąży do tego, co można by nazwać *entelechią* świadomości.

W *Ideach I* Husserl napisał, że pod pojęciem „Bóg” rozumie on Absolut, który transcenduje tę absolutność. Kiedy jednak weźmiemy pod uwagę manuskrypt S 37a (E III 4), zobaczymy, że pojęcie „Boga” u Husserla odpowiada platońskiemu *agaton* – „Bóg” jest pojęciem na określenie dobra. U Platona „Bóg” jako dobro jest ideą idei tego, że jest on prawzorem obrazu naszego świata. U Husserla zaś „Bóg” jest dobrem, które jest gwarancją uniwersalnej dostępności dążenia i wypełnienia. Warto zwrócić przy tym uwagę na to, że Husserl rozdziela tutaj pojęcia *telos* i *entelechia*. Bóg nie jest *telos* naszej świadomości. W przeciwnym razie byłby On jedynie produktem konstytucji naszej świadomości. Absolut nie może być przecież noematycznym biegunem świadomości. Dlatego Husserl zwraca uwagę na pojęcie *entelechia*. W tekście z 1908 r. pt. *Absolutes Bewusstsein. Methaphysisches* Husserl napisał: „Bóg (...) widzi rzecz z jednej strony (poprzez moją świadomość) i równocześnie ze strony drugiego (poprzez świadomość drugiego)” (manuskrypt S 29 b). W ten sposób Bóg mógłby być gwarancją zgodności. Pojęcie „Bóg” byłoby więc nazwą określającą świadomość wolną od intersubiektywnej asymetrii, taką, dla której równocześnie obecne są wszystkie poszczególne świadomości. Sam Husserl mówi tu wręcz o Bogu jako „Wszechświadości” (*Allbewusstsein*) lub też „Wszech-Ja” (*All-Ich*). Sam autor jednak stawia sobie pytanie o to, jak to jest możliwe.

Rozwój fenomenologii genetycznej ukazał z kolei nowe perspektywy funkcjonowania świadomości, a co za tym idzie, nowy sposób rozumienia pojęcia „Bóg”. Do mnie, jako faktycznie żywej

świadomości w świecie, należy świadomość horyzontów i świadomość współprzynależenia wszystkich horyzontów do tego, co Husserl nazwał uniwersalnym horyzontem – jednego świata jako nieskończenie otwartego, nieskończonego horyzontu dla wszystkich horyzontów. Poszczególne horyzonty, poszczególne światy kultur, w tym również religii, a co za tym idzie, także podmioty świadome, które w nich funkcjonują, dążą do swojego absolutnego wypełnienia. Dlatego Husserl postuluje jako gwaranta tego wypełnienia „Boga wszechświatowego” (*Allweltgott*) (*Husserliana XXXIX*, 165). Jaki zatem jest tak rozumiany „Bóg”? To „Wszechsubiektywność” (*All-Subjektivität*) albo „Wszechosobowość” (*Allpersonalität*). Bóg jest gwarantem osiągalności zgodności w nieskończonym horyzoncie świata. Ten najdalszy horyzont nazywa Husserl idealnym biegunem. „Idealny” oznacza tutaj czysto myślny, w przeciwieństwie do realnego. W manuskryptach grupy E z lat trzydziestych pisał on z kolei o Bogu jako „nieskończenie dalekim”, „idealnym biegunie”, „najwyższej i ostatniej idealności”, które to pojęcia mają charakter „Wszechświadomości”.

Konferencję 4 kwietnia zakończyło wystąpienie prof. Johna Drummonda *Self-Responsibility and Eudaimonia*. Również tutaj zwrócono uwagę na teleologiczność intencjonalnej świadomości. Drummond pokazał to w perspektywie etycznej. Rozum w fenomenologii Husserla szuka często swojego uzasadnienia w czymś innym niż „obiektywne” stany rzeczy. Są to często intuicja i teleologia. Dlatego dochodzi do swoistej gry pomiędzy założeniami świadomości a stanami rzeczy. Według Drummonda prawo moralne Husserla brzmi: „Wybierać najlepsze z tego, co jest osiągalne”. Z kolei życie moralne osiąga swój cel w intersubiektywności. To podmiot świadomy nadaje sens swojemu postępowaniu oraz światu, w którym żyje. Celem tego postępowania jest szczęście, które swoją pełnię osiąga w intersubiektywności.

Opisane pokrótce referaty wydają się być najciekawszymi wystąpieniami, które miały miejsce na tegorocznej konferencji w Leuven. Odzwierciedlają one kierunki, w których rozchodzą się badania nad spuścizną Husserla. Jego fenomenologia jest obecnie przedmiotem analiz historyczno-filozoficznych, znajduje swoich zwolenników w ramach współczesnej filozofii umysłu, najszerzej zaś chyba rozprzestrzeniła się we współczesnej filozofii kultury. Poza tym wy-

stępujących prelegentów można by podzielić na dwie grupy: tych, którzy chcą uprawiać „czystą” fenomenologię, podobnie jak czynił to Husserl, oraz tych, którzy uprawiają fenomenologię w stylu współczesnej filozofii analitycznej i filozofii języka.

Oprócz referatów czterodniowa konferencja na temat fenomenologii Edmunda Husserla dała możliwość spotkania i rozmowy ze współczesnymi filozofami, zajmującymi się fenomenologią. Dla tych spośród uczestników, którzy po raz pierwszy byli w Archiwach Husserla, ogromne wrażenie dała możliwość zwiedzenia tego miejsca. Pokazano nam kilka wybranych manuskryptów, które czekają jeszcze na swoje publikacje w serii *Husserliana*, oraz prywatną bibliotekę twórcy fenomenologii. Największych wrażeń dostarczyła jednak możliwość zajęcia miejsca za biurkiem i na fotelu – osobistych meblach Husserla, które oprócz 40000 stron manuskryptów, są niezwykle cennymi „świadkami” jego mozolnej pracy.